

DOI: 10.11649/abs.2016.005

Jolanta Mędelska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

Bydgoszcz

Język rosyjski przełomu lat 20. i 30. XX wieku w krzywym zwierciadle trzech słowników przekładowych

Jako jedno ze źródeł do badań¹ nad stanem języka Niemców zamieszkujących Związek Radziecki² w latach 20. i 30. XX w. służy kierowanemu przeze mnie zespołowi słownik rosyjsko-niemiecki, opublikowany w Moskwie w 1929 r. (zob. w wykazie skrótów: RNS-29; a także nieuwzględnione tu jego trzecie wydanie, z 1934 r.). Ta niedostrzeżona dotąd przez lingwistów i – wydawałoby się – marginalna praca leksykograficzna

¹ Artykuł powstał w trakcie realizacji projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/05/B/HS2/04104 (*Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX w.*).

² Na obszarach późniejszej Rosji Niemcy pojawiali się już od końca I tysiąclecia. Z czasem rosyjscy carowie sprowadzali sobie z Niemiec rozmaitych specjalistów, m.in. medyków. Potrzebni byli także oficerowie do nauczania żołnierzy rosyjskich posługiwania się nowoczesną bronią. Piotr I werbował m.in. stoczniovców, marynarzy, płatnerzy, odlewników. Niemcy przebudowywali państwo rosyjskie, uczestnicząc w reformie pieniądza, służby zdrowia, handlu.

Germańska ludność wiejska zaczęła masowo osiadać w Rosji w czasach Katarzyny II. Przesiedlanie trwało do lat 70. XIX w. W latach 1764–1766 nad Wołgą założono ponad 100 niemieckich kolonii. W latach 80. XVIII w. kolonizowano rejon Morza Czarnego i Besarabię, później zakładano osiedla niemieckie na Zakaukaziu. Za Mikołaja I i Aleksandra II trwał trzeci etap kolonizacji. Wówczas to założono większość osad na Wołyniu. Z czasem kolonie niemieckie rozprzestrzeniły się na północ Ukrainy, na obwód doński, na północny Kaukaz. Od roku 1860 ruch przesiedleńczy kierował się na północny Kaukaz, rzadziej na Syberię, do Kazachstanu i Azji Środkowej, a nawet na Daleki Wschód. Niemcy doskonale

dostarcza bogatego, a przy tym niezwykle interesującego materiału językowego. Na jej podstawie opublikowaliśmy kilka artykułów (Mędeńska & Cieszkowski, 2011b, 2012; Мэндэльская, 2011a, 2013, 2014; Мэндельска & Янковьяк-Рутковска, 2011a, 2011b), niektóre zamieszczone w słowniku odpowiedniki stały się inspiracją do napisania kilku innych prac (Mędeńska, Cieszkowski, & Jankowiak-Rutkowska, 2014; Mędeńska, 2015a). Słownik rosyjsko-niemiecki wydany w Moskwie zainteresował też innych badaczy (Sobczak, 2013). Poza tym źródło to porównywano z analogicznym radzieckim słownikiem rosyjsko-polskim (zob. w wykazie skrótów: RPS-33), przeznaczonym dla Polaków zamieszkujących ZSRR w okresie międzywojennym³ (Mędeńska & Cieszkowski, 2011a; Mędeńska, 2015b; Sobczak, 2015). Ów słownik rosyjsko-polski także był wielokrotnie wykorzystywany w badaniach tzw. polskiej leksyki radzieckiej (Mędeńska & Marszałek, 2000b, 2001; Маршалэк, 2001; Mędeńska, 2008, 2010; Graczykowska, 2010).

Na wartość jednego z moskiewskich słowników przekładowych (polsko-rosyjskiego) jako szczególnego zbioru polskiej leksyki okresu międzywojnia pierwszy zwrócił uwagę Jan Wawrzyńczyk, pisząc:

radzili sobie zarówno na rosyjskiej wsi, jak i w miastach. Cieszyli się swobodą religijną, mogli rozwijać swoją kulturę, specyficzne szkolnictwo konfesyjne.

W czasie I wojny światowej rosyjscy szowiniści rozwinęli kampanię antyniemiecką. Zamknięto niemieckie szkoły, nie ukazywała się prasa, bojkotowano sklepy i fabryki, zdarzały się pogromy, z czasem pozbawiono Niemców własności ziemskiej i masowo deportowano w głąb Imperium, zwłaszcza z szerokiego pasa przygranicznego.

Po rewolucji powołano Komisariat Nadwożański ds. Niemców, powstał Obwód Niemców Nadwożańskich, w 1923 r. przekształcony w Autonomiczną Socjalistyczną Republikę Niemców Powołża (ASRR NP; z urzędowym niemieckim). Po niemiecku ukazywały się dokumenty, materiały propagandowe, prasa, książki, podręczniki i in. Służyły indoktrynacji politycznej. Na przełomie lat 30. przeprowadzono w ASRR NP kolektywizację. O dziejach Niemców rosyjskich zob. zwłaszcza: Brandes (1997); Stricker (1997); Lebioda (2004); Герман, Иларионова, & Плева (2007); Korn (2012).

³ Polacy licznie pojawiali się w Rosji w XVI-XVII w. Część z nich trafiła na Syberię (w latach 1593–1645 większość z 650 jeńców wojennych pochodziła z Polski). Wspomagali administrację i wojsko. Przyczynili się do rozwoju państwa rosyjskiego.

Za Piotra I wielu Polaków emigrowało do Rosji. Osiedlali w Petersburgu i innych dużych miastach, podobnie było w czasach rozbiorów. W połowie XIX w. Polacy poszukiwali pracy w Rosji. Absolwenci rosyjskich uczelni zostawali w Imperium na stałe, osiedlali też zdemobilizowani wojskowi. Polacy mieszkali też w Besarabii, na Ukrainie Zadnieprzańskiej, na Krymie, na Syberii. Na przełomie XIX i XX w. mniejszość polska w Rosji liczyła około 400 tys. osób, byli wśród nich także potomkowie zesłańców politycznych i represjonowani przez carat Polacy (uczestnicy ruchu robotniczego, rewolucjoniści).

W czasie I wojny światowej ewakuowano do Rosji 1,5 mln Polaków. Część z nich pozostała tam na stałe. W granicach ZSRR znalazły się też tereny zamieszkane w części przez ludność polską (Kresy Wschodnie). W latach 20. i 30. XX w. do ZSRR emigrowali polscy komuniści (Ananiewa, 2007; Iwanow, 1991; Sierocka, 1968).

Powstało kilka rekonesansowych prac o języku Polaków w ZSRR, proponujących wstępne klasyfikacje chronologiczne, terytorialne, funkcjonalne, a także zawierających charakterystykę źródeł, które odzwierciedlają tę specyficzną odmianę współczesnej polszczyzny (Мэндэльская, 2001a, 2001b, 2008, 2011b; Киселёва, 2007).

[...] największą [...] zaletą PRS⁴ jest to, iż jego twórcy nie ograniczyli się do wyzyskania materiałów z dostępnych im słowników języka polskiego (m.in. Słownika warszawskiego oraz M. Arcta Słownika ilustrowanego), lecz – świadomi zmian i przyspieszonego rozwoju leksyki polskiej od roku 1914 – podjęli własną ekscerpcję, wypisując z ówczesnych publikacji książkowych i wydawnictw periodycznych nowe wyrazy, nie zarejestrowane w słownikach (Wawrzyńczyk, 1990, s. 58).

Analogiczną zaletą wyróżnia się moskiewski słownik rosyjsko-polski. Oba owe – na pierwszy rzut oka niepozorne – słowniki: polsko-rosyjski i rosyjsko-polski rzeczywiście okazały się kopalnią wiedzy o języku Polaków przebywających w dwudziestoleciu międzywojennym w ZSRR⁵. Jak dowiodły późniejsze badania, większość zamieszczonych w nich polskich wyrazów osobliwych to nie były bynajmniej – jak można by przypuszczać – sztuczne nowotwory językowe wydumane przy biurku przez sztab radzieckich leksykografów i nigdy przez Polaków z ZSRR nieużywane, lecz – niezależnie od sposobu powołania ich do życia – w pełni autentycznie wyrazy i wyrażenia, funkcjonujące w dwudziestoleciu międzywojennym co najmniej w radzieckiej polszczyźnie pisanej (por.: Mędelska & Marszałek, 2001, 2003; Grek-Pabisowa, Ostrówka, & Biesiadowska-Magdziarz, 2008a, 2008b; Graczykowska, 2012, 2013a, 2013b, 2014a, 2014b). Podobne wnioski nasuwa porównywanie radzieckiej leksyki niemieckiej, odzwierciedlonej w rosyjsko-niemieckim słowniku A. F. Nesslerera, z osobliwym słownictwem niemieckim napotykanym w innych radzieckich źródłach okresu międzywojennego⁶ (zob. o tym: Mędelska, Cieszkowski, & Jankowiak-Rutkowska, 2014).

W moskiewskich słownikach rosyjsko-innojęzycznych przykuwa uwagę także ich strona rosyjska, strona tzw. translandów. Ta ich część zasługuje z kolei na miano kopalni wiedzy o języku rosyjskim wczesnego okresu porewolucyjnego (por.: Мэндэльска, 2013, 2014), słowniki bowiem odzwierciedliły ważny etap kształtowania się swoistego kodu językowego ZSRR. Zarejestrowały osobliwą warstwę leksykalną dość wiernie, co potwierdzają kwerendy w innych źródłach zawierających leksykę porewolucyjną, szczególnie tzw. sowietyzmu (m.in.: Баранников, 1919; Мазон, 1920; Карцевский, 1923; Селищев, 1928; А. Фесенко & Т. Фесенко, 1955; Мокиенко & Никитина, 2005). Jednocześnie jednak czytelnik słowników radzieckich, zwłaszcza wyrobiony czytelnik, łatwo dostrzeże w nich nadreprezentację pewnych warstw leksyki rosyjskiej, rzucające się w oczy zachwianie proporcji.

Niedawno wpadł mi w ręce słownik rosyjsko-litewski wydany w Kownie w roku 1933⁷, czyli w wolnej Republice Litewskiej, państwie, którego ówcześni mieszkańcy (zwłaszcza mężczyźni) zazwyczaj biegle władali rosyjskim, językiem niedawnego

⁴ To skrót słownika J. Krasnego, wprowadzony przez J. Wawrzyńczyka.

⁵ Równie cenne są późniejsze słowniki radzieckie (zob.: Готов, 1994).

⁶ Np. w ówczesnej niemieckiej prasie radzieckiej (Милютина, 1999; Небайкина, 2005).

⁷ Jest to poprawiona wersja wydania z roku 1923.

wieloletniego zaborcy⁸. Zdziwiła mnie zawartość siatki haseł tego słownika, bardzo odbiegająca od zawartości siatek haseł tak dobrze mi znanych słowników moskiewskich. Obraz języka rosyjskiego odzwierciedlony w pracach leksykograficznych wydanych w różnych miejscach okazał się zaskakująco odmienny. Zaskoczenie było tym większe, że słownik rosyjsko-litewski jest w zasadzie rówieśnikiem opracowań przygotowanych w Moskwie. Język wejścia, zarejestrowany na określonym etapie swojego rozwoju, nie powinien różnić się aż tak bardzo w słownikach o tym samym charakterze (tzw. ogólne słowniki dwujęzyczne), porównywalnej objętości, wydanych niemal jednocześnie. Owo zaskoczenie stało się impulsem do napisania tego artykułu.

Zacznę od prezentacji źródeł leksykograficznych.

Tak więc słownik rosyjsko-niemiecki (*Русско-немецкий словарь*, dalej: RNS-29) opublikowało prestiżowe radzieckie wydawnictwo Советская энциклопедия w znanej serii „Иностранные словари”. Wyszedł w Moskwie w roku 1929, po czym – po wprowadzeniu poprawek i uzupełnień – trzykrotnie go wznawiano⁹. Zawierał około 40 tys. wyrazów używanych – jak wynika z informacji na stronie tytułowej – w mowie potocznej, nauce, polityce, literaturze i technice.

O redaktorze tego słownika, kierującym zespołem leksykografów¹⁰, Aleksieju Fiodorowiczu Nesslerze, niewiele dziś wiadomo. Urodził się w Petersburgu w roku 1890. Pochodził z rodziny szlacheckiej o niemieckich korzeniach. Zdobył wyższe wykształcenie. Od roku 1905 był pracownikiem archiwum oraz nauczycielem w tzw. szkole realnej.

⁸ Wskutek rozbiorów Rzeczypospolitej niemal cały obszar Wielkiego Księstwa Litewskiego (WKL) trafił pod panowanie Rosji. Mieszkańców poddano rusyfikacji, zwłaszcza po powstaniu styczniowym, do którego ziemie litewskie się przyłączyły. Wprowadzono zakaz publikowania po litewsku w alfabecie łacińskim. Litwini drukowali swoją literaturę za granicą.

W początkach XIX w. zrodził się litewski ruch narodowy, w latach 70. i 80. zaczęła się formować inteligencja litewska. Jej patriotyzm rozдіł się w opozycji do wszechobecnej polskości.

W czasie rewolucji 1905 r. Litwini żądali autonomii. W 1915 r. na tereny litewskie wkroczyły wojska niemieckie. Powstała proniemiecka Rada Litewska, która w lutym 1918 r. deklarowała niepodległość. W listopadzie powołano rząd litewski, w grudniu powstał konkurencyjny rząd komunistów. W styczniu 1919 r. Wilno opanowały oddziały polskie, kilka dni później władzę przejęła Armia Czerwona. Rząd przeniósł się do Kowna i rozpoczął budowanie litewskiej państwowości. Na obszarach zajętych przez Armię Czerwoną powstała Sowiecka Republika Litwy i Białorusi, Polacy zaś opanowali Wileńszczyznę, gdzie utworzyli Litwę Środkową i włączyli ją do Polski. Niepodległe państwo litewskie ze stolicą w Kownie pozostawało w stanie wojny z Polską do roku 1938, mniejszość polska była w nim represjonowana (Ochmański, 1967; Łossowski, 1985, 1991; Bardach, 1988; Błaszczuk, 1992; Buchowski, 1999).

⁹ W latach 1930, 1931, 1934.

¹⁰ W roku 1934 władze radzieckie rozpoczęły kampanię wymierzoną przeciwko kulturze Niemców radzieckich. Trwały czystki partyjne wśród nauczycieli i wykładowców, odbywały się spreparowane procesy polityczne przeciw „niemiecko-faszystowskim organizacjom kontrrewolucyjnym” (Чеботарева & Черказьянова, 2004, s. 684). Ofiarami represji byli też dziennikarze radzieckiej prasy niemieckojęzycznej, wśród nich – komuniści z Niemiec, którzy schronili się w ZSRR (Иларионова, 2006, s. 74). W wydawnictwie Немгосиздат „zdemaskowano grupę burżuazyjnych nacjonalistów i popleczników faszystów”. Represjonowano połowę pracowników, wydawnictwo zamknięto (Герман, 2006, s. 630).

W latach 20. wykładał język niemiecki w uczelniach Leningradu. W roku 1935 – jak wielu rosyjskich inteligentów pochodzenia niemieckiego („Книга памяти”, b.d.) – został aresztowany i zesłany na 5 lat na Syberię. Powodu represji możemy się domyślać. Otóż w połowie lat 30. wydawnictwo Советская энциклопедия zamierzało wydać *Wielki słownik niemiecko-rosyjski*, do którego redagowania zaprosiło najwybitniejszych językoznawców. Nieoczekiwanie prace wstrzymano, okazało się bowiem, że organy NKWD zdemaskowały wśród uczestników tego projektu... niemieckich szpiegów i sabotażystów. Wielu Niemców wówczas aresztowano. Prawdopodobnie w tym gronie znalazł się też A. F. Nessler (Фишман, b.d.).

A. F. Nessler był aktywnym współpracownikiem wydawnictwa Советская энциклопедия, w którym opublikował – oprócz wspomnianego wyżej słownika i jego kilku wznowień – wiele innych prac leksykograficznych: słowniki niemiecko-rosyjskie (1928, 1929, 1930, 1932), słownik niemiecko-rosyjski z przymiotnikiem *рабочий* w tytule (wyd. 1929), rosyjsko-niemiecki we współautorstwie z A. J. Pische (Несслер & Пише, 1931). Był także współautorem (z I. Kordesem) podręcznika do nauki języka niemieckiego (Кордес & Несслер, 1931). Jego nazwisko znajduje się też w spisie osób biorących udział w przygotowaniu do druku *Encyklopedii literatury*¹¹ (1925 r.).

Drugie wykorzystane źródło to praca łudząco podobna do przedstawionego wyżej słownika rosyjsko-niemieckiego, a mianowicie słownik rosyjsko-polski (*Русско-польский словарь*, dalej: RPS-33), opublikowany przez to samo wydawnictwo Советская энциклопедия (także w serii „Иностранные словари”). Ukazał się w Moskwie w roku 1933. Zawierał około 65 tys. wyrazów występujących w mowie potocznej, polityce, nauce, literaturze, technice i wojskowości.

Na okładce słownika figuruje nazwisko redaktora, kierującego pracą zespołu: Józef Krasny¹². Jest to pseudonim, prawdziwe nazwisko autora, „zawodowego rewolucjonisty”, brzmiało: Rotstadt¹³. J. Rotstadt urodził się w 1887 r. w Warszawie, w rodzinie fabrykanta. Od 1905 r. należał do Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy, od 1918 – do Komunistycznej Partii Polski. Wielokrotnie go aresztowano, więziono, skazywano na katorgę. W 1914 r. uciekł z zesłania za granicę. W roku 1922 zamieszkał w ZSRR („Красный, Ротштадт, Юзеф Яковлевич”, b.d.). Należał tam do czołowych polskich działaczy emigracyjnych. J. Krasny pracował w biurze polskim Komitetu Centralnego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików), w Ludowym Komisariacie Spraw Zagranicznych i w Czerwonej Międzynarodówce Chłopskiej. Utworzył w Moskwie Centralne Wydawnictwo Narodów ZSRR, zorganizował Polskie Archiwum Komunistyczne, działał w Polskiej Komisji Historycznej, uczestniczył w wydawaniu pisma

¹¹ *Литературная энциклопедия*.

¹² Юз. Красный.

¹³ W ZSRR występował jako Осип Яковлевич Красный (Алексеев, Колпакиди, & Кочик, 2012, s. 442).

„Z Pola Walki” (Sierocka, 1968, ss. 41–42). Zmarł w roku 1932 (kilka miesięcy przed ukazaniem się słownika)¹⁴. Jak podaje I. Grek-Pabisowa (1997, s. 66), stał się ofiarą represji stalinowskich. Z tego powodu jego słownika nigdy nie wznowiono.

Trzecim wykorzystanym źródłem jest słownik rosyjsko-litewski (*Русско-литовский словарь*, dalej: RLS-33), który wyszedł w Kownie w roku 1933. Opublikowała go znana na Litwie Kowieńskiej spółka akcyjna Sakalo bendrovė, w dwudziestoleciu międzywojennym wydająca podręczniki, literaturę piękną, czasopisma (zob. Žukas, 1998). Słownik zawierał około 55 tys. wyrazów i wyrażeń. To drugie, poprawione wydanie pracy, po raz pierwszy opublikowanej w roku 1924.

Autor słownika rosyjsko-litewskiego, przyrodnik, pedagog i leksykograf Jonas Baronas, urodził się w okolicach miasteczka Birże w 1873 r. Studiował przyrodę i geografię na Uniwersytecie Moskiewskim, który ukończył w roku 1900. Podjął pracę w banku komercyjnym w Wilnie, potem, w latach 1906–1915, był nauczycielem w szkole prywatnej w Lipawie. W czasie I wojny światowej wykładał w Rosji. Po przyjeździe na Litwę wrócił do zawodu nauczyciela, został dyrektorem gimnazjum w Wiłkomierzu, był też doradcą do spraw szkolnictwa wyższego w Ministerstwie Edukacji oraz wieloletnim dyrektorem gimnazjum kowieńskiego. J. Baronas wydawał podręczniki do nauk przyrodniczych dla szkół średnich, od 1899 r. gromadził kartotekę słownictwa litewskiego. Uważa się go za jednego z twórców litewskiej terminologii przyrodniczej. Zmarł w Wilnie w roku 1952 („Jonas Baronas (1873)”, 2016).

Słownik J. Baronasa – w przeciwieństwie do dwóch pozostałych źródeł – został napisany grażdanką sprzed reformy alfabetu, wprowadzonej w życie w latach 1917–1918. O ile w pierwszym wydaniu z 1924 r. można to było jeszcze zrozumieć, usprawiedliwić, o tyle w roku 1933, w którym słownik wznowiono, zastosowanie alfabetu nieaktualnego od dziesięciolecia jest faktem wielce zastanawiającym. Dziwi tym bardziej, że słownik przekładowy to nie gazeta-jednodniówka, to dzieło mające służyć pokoleniom czytelników.

Opracowując pierwsze po rewolucji październikowej słowniki rosyjsko-innojęzyczne, ich redaktorzy musieli się zmierzyć z ogromnymi trudnościami dwojakiego rodzaju: po pierwsze – z problemem selekcji leksyki rosyjskiej do siatek haseł, po drugie – z kwestią doboru niemieckich, polskich i litewskich odpowiedników dla wytypowanego słownictwa, w owym czasie w dużym stopniu specyficznego, niemającego jeszcze stabilnych obcojęzycznych ekwiwalentów (nierzadko niemającego ich wcale). Ze względu na temat artykułu interesuje nas tu problem pierwszy.

Otóż badane słowniki powstawały w okresie niebywałego przyrostu nowej leksyki rosyjskiej. Zasoby powiększały się szybko nie tylko z powodu gwałtownych

¹⁴ Informację o śmierci głównego redaktora zamieszczono na ostatniej stronie słownika. Wzmianka o jego nagłej śmierci kończy się też *Wstęp* (RPS-33, 1933, s. 18).

przemian społeczno-politycznych i wywołanych przez nie nowych zjawisk, które należało nazwać, ale też ze względu na towarzyszący im równie dynamiczny postęp naukowo-techniczny, także powodujący znaczny przyrost nowego słownictwa.

Moskiewscy redaktorzy otrzymali od wydawcy następujące zadanie:

[...] с возможной полнотой отразить современный русский язык, язык эпохи пролетарской революции и социалистического строительства¹⁵ (RPS-33, 1933).

Obaj redaktorzy zdawali sobie sprawę ze skali trudności w konstruowaniu siatek haseł w nowych okolicznościach, uprzedzali o tym czytelników we *Wstępach* do swoich słowników, por. wypowiedź A. F. Nesslerera:

[...] предстояло выбрать и вместить в сравнительно узкие рамки все наиболее существенное из громадной массы как старых [...], так и новых слов, созданных современной эпохой. Но если в такие эпохи, как наша [...] проявляется особо интенсивное творчество, – то, естественно, не всей массе вновь созданных слов суждено прочное существование [...]. Уяснить себе важность и актуальность того или иного слова или выражения не только для данного момента, но и для будущего – вот в чем состояла первая трудность¹⁶ (RNS-29, 1929, s. 14).

Tak więc moskiewscy leksykografowie rozumieli wyzwanie i podjęli je świadomie, starając się w zasadzie tworzyć siatki haseł od nowa. Natomiast litewski słownikarz – jak się wydaje – problem zignorował, jakby go w ogóle nie dostrzegł. W odróżnieniu od radzieckich kolegów J. Baronas pracował nad słownikiem sam, był jego autorem, a nie redaktorem. Jak wynika z *Przedmowy* do pierwszego wydania słownika (RLS-24, 1924, s. 5), najbardziej zależało mu na prezentacji języka litewskiego, na przedstawieniu jego możliwości komunikacyjnych, przez wielu rodzimych użytkowników niedocenianych. Jako język wejścia J. Baronas wybrał rosyjski, ponieważ – jak napisał – wśród kilku używanych wówczas na Litwie języków był on najlepiej znany i najbardziej przydatny¹⁷. Drugie wydanie słownika, które ukazało się po niemal 10 latach (1933 r.), zostało nie tylko poprawione, ale też znacznie wzbogacone o leksykę rosyjską i litewską pochodzącą z języka mówionego i pisanego. Drugie wydanie jest półtora raza obszerniejsze od pierwszego. Jednak i w tym nowym słowniku najistotniejsze dla autora było jak

¹⁵ „[...] jak najbardziej wyczerpująco odzwierciedlić współczesny język rosyjski, język epoki rewolucji proletariackiej i budownictwa socjalistycznego” (przekład J. M.).

¹⁶ „[...] należało wybrać i zmieścić w wąskich ramach to, co najbardziej istotne w ogromnej masie zarówno starych [...], jak i nowych wyrazów, powołanych do życia przez współczesną epokę. Jeśli jednak w takiej epoce jak nasza [...] przejawia się intensywna twórczość, to oczywiście nie cała masa nowo utworzonych wyrazów skazana jest na trwałe istnienie [...]. Ustalić dla siebie samego wagę i aktualność tego czy innego wyrazu nie tylko w danej chwili, ale i w przyszłości – oto do czego sprowadzała się pierwsza trudność” (przekład J. M.).

¹⁷ Por.: „Rusų kalbą pasirinkau dėl to, kad ji daugiau už kitas svetimas kalbas mūsų krašte yra paplitusi ir geriau mokama” (RLS-24, 1924, s. 5).

najlepsze opracowanie materiału litewskiego, jego skodyfikowany zapis i zaznaczenie poprawnej wymowy.

Żaden ze słownikarzy nie wspomniał o najistotniejszej przeszkodzie, we wczesnym okresie porewolucyjnym utrudniającej kompetentne, profesjonalne konstruowanie siatki haseł, którą był brak nowego, aktualnego, w pełni normatywnego słownika definicyjnego języka rosyjskiego. Taki słownik właśnie przygotowywano do druku, dopiero bowiem u schyłku lat 20. XX w. ceniony rosyjski językoznawca D. N. Uszakow stanął na czele grupy młodych leksykografów, która przystąpiła do opracowywania słownika języka rosyjskiego, mającego objąć także leksykę okresu władzy radzieckiej (Выготский, 2003, s. 80). Dziś traktuje się ten słownik (Ушаков, 1934–1940) jako pierwsze dzieło leksykograficzne, które w wystarczającym stopniu odzwierciedliło zasoby leksykalne współczesnego rosyjskiego języka literackiego (Дубичинский, 2009, s. 137).

Jednak w omawianym okresie słownikarze dwujęzyczni zdani byli na obszerny wprawdzie, ale już w dużej mierze przestarzały, nieaktualny słownik W. I. Dala (wydanie 4) (Даль, 1912). Wszyscy trzej leksykografowie wskazują ten właśnie słownik jako źródło rosyjskie, pomocne w konstruowaniu siatek haseł. W słowniku rosyjsko-litewskim jest to jedyna wspomniana (i to tylko we *Wstępie* do pierwszego wydania¹⁸) pozycja leksykograficzna; autor nie zamieścił listy wykorzystanych źródeł (ale – jak informuje – drugie wydanie swego słownika znacznie poszerzył o leksykę zaczerpniętą zarówno z języka pisanego, jak i mówionego). Spisy literatury w słownikach moskiewskich są skromne. W pracy J. Krasnego wymieniono jedynie kolejne wydanie starego słownika rosyjsko-polskiego (Дубровский, 1914) oraz wydanie 4. starego słownika polsko-rosyjskiego (Потоцкий, 1922)¹⁹. Bogatszy, ale też skromny spis przedstawił A. F. Nessler. Z niezbyt aktualnych źródeł uwzględnił tylko słownik wyrazów obcych (Ефремов, 1911), natomiast usystematyzowaną najnowszą leksykę radziecką czerpał z teoretycznej pracy A. M. Sieliszczewa, zaopatrzonej w piętnastostronicowy indeks (Селищев, 1928, ss. 229–244), a także z nowego słownika ortograficznego J. S. Chomutowa i W. I. Greczaninowa (Хомутов & Гречанинов, 1927). Źródłem nowej leksyki naukowo-technicznej była zapewne *Mała encyklopedia radziecka*²⁰ (Мещеряков, 1928–1931). W spisie figuruje też słownik rosyjsko-niemiecki I. J. Pawłowski (Павловский, 1923).

Zestawiając siatki haseł trzech wskazanych słowników, jako podstawę porównania przyjął słownik A. F. Nesslera (RNS-29, 1929), on bowiem ukazał się najwcześniej. Leksykę, którą wyselekcjonował jego redaktor, dwaj pozostali słownikarze powinni byli znać.

¹⁸ Por.: „Rusų žodžių reikšmes tikrinau, turėdamas rankose garsaus rusų kalbos mokovo Dal'io didžiulį žodyną” (RLS-24, 1924, s. 5).

¹⁹ Trzeba jednak pamiętać, że J. Krasny mógł korzystać z doświadczenia leksykograficznego A. F. Nesslera, wydał bowiem swój słownik 4 lata później.

²⁰ A. F. Nessler wskazał 5 pierwszych tomów tego wielotomowego wydawnictwa.

Po rewolucji październikowej użytkownicy słowników poszukiwali w nich przede wszystkim tzw. sowietyzmów²¹, ta właśnie warstwa leksyki była wówczas najbardziej potrzebna, od sowietyzmów roilo się zarówno w języku pisanym (materiały propagandowe, prasa, literatura, podręczniki), jak i mówionym (przemówienia, zebrania, mitingi, manifestacje, audycje radiowe, zwykle rozmowy). Czy badane słowniki spełniły te oczekiwania?

Spośród kilkuset sowietyzmów wprowadzonych do RNS-29 wybrałam kilkadziesiąt wyrazów i wyrażeń, w ZSRR przełomu lat 20. i 30. bardzo popularnych, w tak dużym stopniu charakterystycznych właśnie dla języka ZSRR, że A. F. Nessler miał trudności z dobraniem dla nich adekwatnych niemieckich odpowiedników. Oto ich lista (ze względu na brak miejsca nie podaję tu rozbudowanych definicji realnoznaczeniowych):

агитационная пьеса ‘utwór sceniczny o tendencji agitacyjnej’, *агитпункт* ‘ośrodek propagandowy’, *аграрник* ‘osoba skazana za udział w protestach rolników (na początku XX w.)’, *активист* ‘aktywista’, *антирелигиозный* ‘antyreligijny’, *белогвардеец* ‘białogwardzista’, *белогвардейский* ‘białogwardyjski’, *белоручка* ‘delikatniś (obrażl. o osobach niepawykłych do pracy fizycznej)’, *бернштейнианец* ‘zwolennik teorii E. Bernsteina²²’, *бернштейнианство* ‘teoria głoszona przez E. Bernsteina’, *беспартийный* ‘bezpartyjny’, *беспартийность* ‘bezpartyjność’, *беспризорность* ‘bezdomność dzieci i młodzieży’, *беспризорный* ‘bezdomne dziecko’, *блужник* ‘robotnik (przen.)’, *большевичка* ‘bolszewiczka’, *большевистский* ‘bolszewicki’, *бригада* ‘grupa pracowników wykonujących zadanie produkcyjne’, *бригадир* ‘brygadzysta’, *бунд* ‘Bund (robotniczy związek Żydów na Litwie, w Polsce i w przedrewolucyjnej Rosji)’, *бундист* ‘członek Bundu’, *внутрипартийный* ‘wewnątrzpartyjny’, *военизация* ‘przysposobienie wojskowe ludności’, *военизировать* ‘szkolić ludność w zakresie obrony cywilnej’, *выдвиженец* ‘osoba z awansu społecznego zajmująca odpowiedzialne stanowisko’, *гайдамак* ‘hajdamaka (żołnierz oddziałów konnych ukraińskiej armii narodowej dowodzonej przez Symona Petlurę²³)’, *госплан* ‘Państwowa Komisja ds. Planu’, *домарксистский* ‘przedmarksistowski’, *дореволюционный* ‘przedrewolucyjny’, *женотдел* ‘wydział pracy ideologicznej wśród kobiet (przy Komitecie WKP(b))’, *изба-читальня* ‘światlica zorganizowana w wiejskim domu’, *коллектив* ‘kolektyw’, *колокольный патриотизм* ‘parafiańszczyzna’, *коминтерн* ‘Komintern (Międzynarodówka Komunistyczna)’, *коммунистка* ‘zwolenniczka komunizmu’, *контрреволюционер* ‘kontrrewolucjonista’, *контрреволюционерка*

²¹ Termin sowietyzm (*советизм*) pojawił się we wczesnych latach porewolucyjnych, używał go już A. M. Sieliszczew (Селищев, 1928). Oznaczał wyraz nazywający nowe pojęcie charakterystyczne dla rzeczywistości radzieckiej i radzieckiego stylu życia i miał zabarwienie pozytywne.

²² To – jak napisano w radzieckiej encyklopedii – żyjący w latach 1850–1932, „лидер крайне оппортунистического крыла германской демократии и 2-го Интернационала, теоретик ревизионизма, реформизма, предатель рабочего класса, первый враг СССР” (Вавилов & Введенский, 1950, s. 53) („lider skrajnie oportunistycznego skrzydła niemieckiej demokracji i II Międzynarodówki, teoretyk rewizjonizmu, reformizmu, zdrajca klasy robotniczej, pierwszy wróg ZSRR” – przekład J. M.).

²³ Polityk ukraiński, rewolucjonista, który po rewolucji lutowej 1917 r. stanął na czele ugrupowań chcących utworzyć niepodległe państwo ukraińskie, główny ataman wojsk Ukraińskiej Republiki Ludowej.

‘kontrrewolucjonistka’, *красноармеец* ‘czerwonoarmista’, *красногвардеец* ‘czerwono-gwardzista’, *кулак* ‘kułak, bogaty chłop zatrudniający pracowników najemnych’, *кулачество* ‘bogaci chłopi, kułactwo’, *марксистка* ‘zwolenniczka marksizmu’, *меньшевизм* ‘mieńszewizm’, *меньшевик* ‘mieńszewik’, *меньшевичка* ‘zwolenniczka mieńszewizmu’, *непролетарский* ‘nieproletariacki’, *нэп* ‘NEP (Nowa Polityka Ekonomiczna (prowadzona w Rosji Radzieckiej przez kilka lat od 1921 r.))’, *нэпман* ‘prywatny przedsiębiorca z czasów NEP’, *нэпманша* ‘prywatna przedsiębiorczyni z czasów NEP’, *партилет* ‘legitymacja partyjna’, *партиец* ‘członek partii WKP(b)’, *партийность* ‘partyjność’, *партийный работник* ‘działacz partii WKP(b)’, *партикола* ‘szkoła partyjna’, *пепеэсовцы* ‘pepeesowcy, członkowie PPS’, *просвещенец* ‘działacz oświatowy, oświatowiec’, *просвещенка* ‘działaczka oświatowa’, *рабочая артель* ‘robotnicza spółdzielnia pracy’, *рабоче-крестьянский* ‘robotniczo-chłopski’, *рабочий поэт* ‘poeta związany z ruchem komunistycznym’, *сельский совет* ‘rada wiejska’, *совет* ‘rada (robotników i chłopów)’, *советская власть* ‘władza radziecka’, *социал-предатель* ‘zdrajca socjalizmu’, *ячейка (партийная)* ‘komórka (partyjna)’, *ячейковый* ‘dotyczący komórki partyjnej’.

Wydany 4 lata później słownik rosyjsko-polski (RPS-33, 1933) zarejestrował niemal wszystkie wyrażenia z tej obszernej listy. Jego redaktor – najprawdopodobniej świadomie – nie wprowadził tylko form żeńskich: *меньшевичка*, *просвещенка* i przymiotnika z negacją: *непролетарский*²⁴. Nie zamieścił też derywatu *бернштейнианец* (ale zarejestrował *бернштейнианство*) i połączeń: *агитационная пьеса*, *рабочая артель*, *рабочий поэт* (ale dodał inne sowietyzmy oparte na wyrazach *агитационный* i *рабочий*). Słownik ten zawiera znacznie więcej leksyki sowieckiej niż RNS-29. Wynika to naturalnie z przyrostu tego rodzaju słownictwa, który nastąpił w ciągu kilku lat dzielących porównywane słowniki, oraz – prawdopodobnie – z nacisków politycznych (wskazuje na nie duża liczba podhasel zbędnych, tłumaczonych „słowo po słowie”, np. w hasle *коммунизм: первобытный коммунизм – komunizm pierwotny czy азбука коммунизма – abecadło komunizmu*, oraz niepotrzebne ilustracje tekstowe, służące jedynie przemyśleniu treści ideologicznych, np.: *коммунизм это советская власть плюс электрификация – komunizm to władza radziecka plus elektryfikacja*).

W trzecim słowniku, rosyjsko-litewskim RLS-33, nie ma z a d n e g o z sowietyzmów wyekscerpowanych z RNS-29. Co jeszcze bardziej zaskakujące – brakuje w nim także elementarnej, wówczas już umiędzynarodowionej leksyki radzieckiej, takiej jak: *большевик*, *большевизм*, *ленинизм*, *меньшевик*, a nawet... *советский*. Nie ma też ani jednego wyrażenia z rdzeniem *-красн-* w nowym, politycznym znaczeniu. Jednocześnie starsza leksyka związana z międzynarodowym ruchem robotniczym

²⁴ Z tego typu derywatów zazwyczaj rezygnował ze względu na konieczność oszczędzania miejsca, o czym wspominał we *Wstępie*.

znalazła w słowniku J. Baronasa odzwierciedlenie (co prawda skromne), por.: *комунизм, комуніст, пролетаріат, пролетарій, соціалізм, соціаліст*.

W latach 20 i 30. użytkownicy słowników przekładowych poszukiwali też szeroko rozumianej leksyki naukowo-technicznej. Moskiewscy leksykografowie wyszli im naprzeciw, nasycając siatki haseł tego rodzaju słownictwem. Np. tylko na literę „А” A. F. Nessler wprowadził 45 takich jednostek, wówczas jeszcze nieużywanych powszechnie²⁵ (ale też bynajmniej nie wąskospecjalistycznych):

*аберрация*²⁶, *абиогенез, аборт, абсцисса, авария, авиатор, авиаторский, авиаторский шлем, авиационная школа, авиационное дело, авиационный парк, авиация, авиэтка, автобаза, автобус, автобусный, автогараж, автомобилизм, автомобилист, автомобиль, грузовой автомобиль, автомобильный, автомобильное сообщение, автомобильная база, агрегат, агрегатный, азбест, аккумулятор, альбумин, амперометр, ангар, анероид, анилин, анилиновый, анод, антенна, антиоксин, артериосклероз, асбест, асбестовый, асфальт, аэродром, аэронавт, аэронавтика, аэроплан*.

W wydany 4 lata później RPS-33 brakuje z tej listy tylko terminu *абиогенез*. Pozostałe braki są pozorne, J. Krasny zrekompensował je czytelnikom z nawiązką. Otóż nie podał połączenia *авиационная школа*, bo zastąpił je jednowyrazowym *аэрошкола*; usunął *авиаторский шлем* i *авиационное дело*, ale wprowadził: *авибаза, авиазавод, авиамастка*²⁷, *авиамотоциклетка, авиапарк, авиаразведка, авиасклад, авиасъёмка, авиатрест, авиахим*; pominał połączenia *автомобильная база* i *автомобильное сообщение*, zachowując częstsze, skrótowe *автобаза* oraz dodając: *легковой автомобиль, бронированный автомобиль, броневой автомобиль*; nie zarejestrował przymiotnika *агрегатный*, ale wprowadził *агрегационный*; postać ortograficzną *асбестовый*, zastąpił nowszą: *азбестовый*. Generalnie w słowniku J. Krasnego zarejestrowano kilkakrotnie więcej leksyki naukowo-technicznej niż w RNS-29, co jest naturalną konsekwencją błyskawicznego przyrastania tej warstwy słownictwa na przełomie lat 20. i 30. (ale też – zapewne – zabiegów propagandowych głoszących rozkwit wszystkich dziedzin życia w Kraju Rad i jako tego konsekwencję: niebywałe, nienotowane wcześniej powiększenie się rosyjskich zasobów słownikowych).

Pod względem rejestracji leksyki naukowo-technicznej słownik rosyjsko-litewski J. Baronasa zdecydowanie odbiega na niekorzyść od opracowań moskiewskich leksykografów. Spośród 45 jednostek, które wprowadził RNS-29, w opublikowanym 4 lata później RLS-33 mamy zaledwie 4 wyrazy: *авиатор, асфальтовый, аэронавт* i *аэроплан* (leksyki naukowo-technicznej dodanej do opublikowanego w tym samym

²⁵ Nie zawsze chodzi tu o neologizmy.

²⁶ Znaczeń nie podaję, to leksyka występująca w wielu językach.

²⁷ Zaproponowany odpowiednik: *okręt macierzysty dla samolotów, lotniskowiec*.

czasie RPS-33 też tu próżno szukać). Ponadto RLS-33 nie wprowadził żadnej jednostki należącej do interesującej nas tu warstwy leksykalnej, której nie odnotowałyby słowniki moskiewskie.

Po rewolucji październikowej w języku rosyjskim umocniły się i upowszechniły pożyczki z języków narodów Wschodu. Oczywiście części społeczeństwa były one znane już w czasach Imperium Rosyjskiego, jednak w okresie władzy radzieckiej z powodu nachalnego propagowania w środkach masowego przekazu przemian kulturalnych, społeczno-politycznych i gospodarczych, zachodzących w nowych republikach, niektóre orientalizmy (pożyczki z języków narodów ZSRR) trafiały do szerokiego kręgu użytkowników języka. Starając się odzwierciedlić to zjawisko w swoim słowniku, A. F. Nessler włączył do siatki haseł m.in.: *арык, аул, бакшиши, нарзан, плов, шашилык*. J. Krasny także podaje te charakterystyczne „radzieckie” orientalizmy, wzbogacając jednocześnie ich listę np. o popularny wówczas *кишлак* i rozbudowując artykuł *нарзан* (por. nowe: *нарзанный* oraz *нарзанные ванны*), natomiast J. Baronas w swoim słowniku wydanym w tym samym roku żadnego ze wskazanych wyrazów nie zarejestrował.

W okresie porewolucyjnym w języku rosyjskim obserwowano także obfitość, wręcz wysyp, rozmaitych formacji skróconych. Słownik A. F. Nesslera jeszcze słabo odzwierciedlił to zjawisko. Zawiera kilka najbardziej znanych literowców (*PФССР, СССР, УССР*) i kilka głoskowców (*вуз*²⁸, *вуз*²⁹, *ким*³⁰, *МОПР*³¹, *нэп*³²). Sylabowce oraz formacje mieszane występują w nim częściej, jednak tylko te najbardziej rozpowszechnione, przypominające pozostałe wyrazy (np. *комсомол, колхоз*), inne (np. *межрабпром*³³, *профинтерн*³⁴) pojawiają się sporadycznie³⁵. Z kolei wydany 4 lata później drugi moskiewski słownik RPS-33 wprost obfituje w najrozmaitsze skrótownice. Jak obliczył M. Sobczak (2015, s. 165), J. Krasny zamieścił ich aż 468, m.in.: *Автомор*³⁶, *Бриз*³⁷, *Бумтрест*³⁸, *ВАПП*³⁹, *волисполком*⁴⁰, *ВУФКУ*⁴¹, *Главрепертком*⁴², *ГУВУЗ*⁴³,

²⁸ Wyższa uczelnia.

²⁹ Wyższa uczelnia techniczna.

³⁰ Międzynarodówka Komunistyczna Młodzieży.

³¹ Międzynarodowa Organizacja Pomocy Bojownikom Rewolucji.

³² Nowa Polityka Ekonomiczna.

³³ Międzynarodowa Pomoc Robotnicza.

³⁴ Czerwona Międzynarodówka Związków Zawodowych.

³⁵ Zob. też wyżej listę sowietyzmów.

³⁶ Stowarzyszenie Rozwoju Automobilizmu i Ulepszenia Dróg w RFSSR.

³⁷ Biuro Wynalazków Robotniczych.

³⁸ Trust Przemysłu Papierniczego.

³⁹ Wszeczwiązkowa Asocjacja Pisarzy Proletariackich.

⁴⁰ Gminny Komitet Wykonawczy.

⁴¹ Wszechukraiński Urząd Foto- i Kinematograficzny.

⁴² Główny Komitet Repertuarowy.

⁴³ Zarząd Główny Uczelni Wojskowych.

ЗСФСР⁴⁴, МГЖД⁴⁵, Наркомпочтель⁴⁶, Сибкрай⁴⁷, Уралобком⁴⁸. Opublikowany w tym samym roku RLS-33 nie zawiera ani jednej formacji skróconej.

Pozostaje jeszcze sprawdzenie, jakiego rodzaju leksykę nieobecną w słownikach moskiewskich włączył słownik rosyjsko-litewski. W tym celu materiał zawarty na pierwszej stronie RLS-33, na której zaczyna się leksyka na losowo wybraną literę „Ч”, porównałam z materiałem odnotowanym w RNS-29. Okazało się, że na tym małym skrawku słownika rosyjsko-litewskiego mieści się aż 20 wyrazów, których nie ma w słownikach moskiewskich. Oto one [polskie odpowiedniki podaję za dziewiętnastowiecznym słownikiem rosyjsko-polskim (Dubrowski, 1877)]:

чабёр ‘cząber’, *чавереть* ‘(o roślinach) wybujać i osłabnąć’, *чаграва* ‘wielkodziób, gatunek rybitwy’, *чагравый* ‘(o ptakach) czarnopopielaty’, *чадоубийство* ‘dzieciobójstwo’, *чадоубийца* ‘dzieciobójca lub dzieciobójczyni’, *чаемый* ‘oczekiwany, spodziewany’, *чайбур* ‘tymianek dziki’, *чайкин* ‘do mewy należący’, *чайничать* ‘przepędzać czas na picciu herbaty’, *чайничек* ‘imbryczek’, *чал* ‘cuma’, *чалить* ‘cumować’, *чалко* ‘koń siwy, bury’, *чалма* ‘turban’, *чалмоносный* ‘noszący na głowie turban’, *чалопегий* ‘(o koniu) siwojabłkowany’, *чапура* ‘czapla’, *чапыжник* ‘grochowe drzewo syberyjskie, akacja’, *чара* ‘czara, czasza’.

Wspomniany słownik rosyjsko-polski (Dubrowski, 1877) zawiera wszystkie wymienione tu wyrazy i to do niego prawdopodobnie sięgał J. Baronas, konstruując swoją siatkę haseł. Słownik definicyjny W. I. Dala, o którym litewski słownikarz wspomniał w *Przedmowie* (Даль, 1863–1866), nie mógł być dla niego źródłem podstawowym, nie rejestruje bowiem z tej krótkiej listy aż ¼ przykładów: *чавереть*, *чаграва*, *чагравый*, *чадоубийство*, *чалко*. Z kolei nowy słownik definicyjny, obszerny, obejmujący już lata 30. XX w. (Ушаков, 1934–1940), nie zawiera połowy wskazanej wyżej leksyki, natomiast te wyrazy z listy, które się w nim utrzymały, zostały opatrzone kwalifikatorami ograniczającymi⁴⁹ (książk. przest.: *чадоубийца*, *чаемый*, *чалмоносный*, *чара*; prowinc.: *чапыжник*; pot.: *чайничать*; spec.: *чал*, *чалить*, *чалопегий*). Tak więc J. Baronas – w przeciwieństwie do moskiewskich leksykografów⁵⁰ – nie dokonał selekcji słownictwa pod kątem jego aktualności w latach 30. XX w. (a tym samym – jego przydatności).

Słownik J. Baronasa był przestarzały już w momencie kierowania go do druku. Zawierał dużo rosyjskiej leksyki zdezaktualizowanej, w dynamicznych latach 30.

⁴⁴ Zakaukaska Socjalistyczna Federacyjna Republika Radziecka.

⁴⁵ Moskiewska Miejska Droga Żelazna.

⁴⁶ Komisariat Ludowy Poczty i Telegrafu.

⁴⁷ Kraj Syberyjski.

⁴⁸ Uralski komitet obwodowy.

⁴⁹ Oprócz wyrazu *чалма*.

⁵⁰ J. Krasny poinformował nawet we *Wstępie*, że zaniechał rejestrowania leksyki archaicznej.

XX w. zdecydowanie zbędnej, przede wszystkim zaś w ogóle nie odzwierciedlił nowego słownictwa rosyjskiego powołanego do życia przez gwałtowne zmiany społeczno-polityczne oraz postęp naukowo-techniczny. Sam J. Baronas, który – przypomnijmy – jeszcze w roku 1918 pracował w Rosji jako wykładowca, musiał zetknąć się z żywym językiem rosyjskim, z leksyką najnowszą, w pełni aktualną. Poza tym obszerne prace rejestrujące nowe, powojenne i porewolucyjne słownictwo rosyjskie wychodziły drukiem już pod koniec drugiego dziesięciolecia XX w. (m.in. Баранников, 1919; Mazon, 1920), co dowodzi, że leksyka ta przykuwała wówczas uwagę, nie sposób było jej nie zauważyć. Ignorując nowe słownictwo, litewski słownikarz przedstawił fałszywy obraz ruszczyzny swoich czasów, odzwierciedlił język w znacznym stopniu anachroniczny, przebrzmiały, z innej, bezpowrotnie minionej epoki. Dlaczego tak postąpił – nie wiadomo⁵¹. Jak niezwykle trafnie zauważył niegdyś W. Doroszewski, a przypomniał ostatnio J. Wawrzyńczyk (2015, s. 9):

[...] jedne wyrazy z tekstów się wybiera, inne się pomija. Za to, co w tekście zostało pominięte, słownikarz ponosi odpowiedzialność nie mniejszą niż za to, co zarejestrował [...] (Doroszewski, 1962, s. 181).

Leksykografowie moskiewscy także ukazali język rosyjski lat 20. i 30. w krzywym zwierciadle, niewątpliwie jednak odzwierciedlili go znacznie bardziej obiektywnie niż J. Baronas. Oni z kolei (zwłaszcza J. Krasny) zbyt entuzjastycznie, nadgorliwie wprowadzali do swoich słowników polityczną leksykę neologiczną, nierzadko bardzo świeżą, nieutralną, „jednodniową”, przeciążając siatki kodem nowej władzy, językiem propagandowym, gazetowym i tym samym naruszając proporcje. W wydanym w 2005 r. słowniku leksyki sowieckiej (Мокиенко & Никитина, 2005), gromadzącym sowietyzmy wyekscerpowane z najrozmaitszych źródeł, także tych najwcześniejszych, nie ma następujących wyrazów i wyrażeń, które już znamy ze słownika A. F. Nesslera: *агитационная пьеса, аграрник, бернштейнианец, бернштейнианство, бунд, бундист, военизация, военизировать, гайдамак, домарксистский, колокольный патриотизм, непролетарский, пепезовцы, рабочая артель, рабочий поэт, социал-предатель*, a także mnóstwa skrótowców włączonych do RPS-33. Podobny mechanizm działał zapewne w wypadku neologicznej leksyki naukowo-technicznej. A. F. Nessler i J. Krasny rejestrowali prawie wszystko, co napotkali w źródłach, także prasowych, wszystko, co zasłyszeli, nie czekając na zweryfikowanie tego przez praktykę językową i upływ czasu. Świadczy o tym nieobecność w tomie 1 pierwszego radzieckiego słownika definicyjnego D. N. Uszakowa, wydanego w 1934 r., czterech spośród 10 wyrazów z komponentem *авиа-* wprowadzonych do siatki haseł przez J. Krasnego, a mianowicie: *авиазавод*,

⁵¹ Być może nie potrafiłby jeszcze dobrać adekwatnych litewskich odpowiedników owej neologicznej leksyki.

авиамотоциклетка, авиатрест, авиахим. Ogromna ilość rosyjskiej leksyki naukowo-technicznej w siatce haseł miała dowodzić równie ogromnego postępu nauki i techniki w samym ZSRR.

Jeden z omówionych tu słowników, słownik J. Krasnego, po II wojnie światowej był wykorzystywany do tłumaczenia tekstów rosyjskich zamieszczanych w prasie polskojęzycznej, ukazującej się na Litwie, a także w tamtejszych wydawnictwach książkowych. Stał się rozsądkiem dziwacznych nowotworów językowych, od których przez pół wieku roilo się w rozmaitych drukach wileńskich i które traktuje się jako istotny wyróżnik radzieckiej odmiany polszczyzny północnokresowej (Mędelaska, 1993, 2000, 2004; Marszałek, 2006).

Wykaz skrótów

- RLS-24 – Baronas, J. (1924). *Русско-литовский словарь*. Kaunas: Sakalo Bendrovė.
- RLS-33 – Baronas, J. (1933). *Русско-литовский словарь. Новое издание с ударениями*. Kaunas: Sakalo Bendrovė.
- RNS-29 – Несслер, А. Ф. (Ułożył). (1929). *Русско-немецкий словарь (40.000 слов, употребляемых в разговорной речи, науке, политике, литературе и технике)*. Москва: Советская энциклопедия.
- RPS-33 – Красный, Юз. (Red.). (1933). *Русско-польский словарь (65.000 слов, употребляемых в разговорной речи, политике, науке, литературе, технике и военном деле)*. Москва: Советская энциклопедия.

Bibliografia

- Ananiewa, N. (2007). O polskich gwarach Syberii: Projekt badawczy. *Acta Baltico-Slavica*, 31, 25–32.
- Bardach, J. (1988). *O dawnej i niedawnej Litwie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Baronas, J. (1924). *Русско-литовский словарь* [RLS-24]. Kaunas: Sakalo Bendrovė.
- Baronas, J. (1933). *Русско-литовский словарь: Новое издание с ударениями* [RLS-33]. Kaunas: Sakalo Bendrovė.
- Błaszczuk, G. (1992). *Litwa współczesna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brandes, D. (1997). Einwanderung und Entwicklung der Kolonien. W G. Stricker (Red.), *Deutsche Geschichte im Osten Europa: Russland* (ss. 35–110). Berlin: Siedler Verlag.
- Buchowski, K. (1999). *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918–1940*. Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku.
- Doroszewski, W. (1962). *Studia i szkice językoznawcze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubrowski, P. (1877). *Dokładny słownik języka ruskiego i polskiego*. Warszawa: Nakład Ferdynanda Hösicka.

- Graczykowska, T. (2010). Słownik Józefa Krasnego a żywy polski język radziecki w dwudziestolecium międzywojennym (kilka uwag o konkursie ogłoszonym przez „Trybunę Radziecką” w 1930 r.). *Acta Baltico-Slavica*, 34, 89–101. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2010.007>
- Graczykowska, T. (2012). Porewolucyjna, radziecka rzeczywistość odzwierciedlona w nazwach zawodów (na materiale „Trybuny Radzieckiej” z lat 1927–1938; litery A-K). *Slavia Orientalis*, 61(4), 511–531.
- Graczykowska, T. (2013a). „Nieaktualna” leksyka ogólnopolska w dwudziestolecium międzywojennym (na materiale gazety „Trybuna Radziecka” z lat 1927–1938 – litery A-B). *Acta Baltico-Slavica*, 37, 527–541. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2013.036>
- Graczykowska, T. (2013b). Rusycyzmy leksykalne w moskiewskim tygodniku „Trybuna Radziecka” wydawanym w dwudziestolecium międzywojennym (litery E-F). W J. Mędelśka & E. Titarenko (Red.), *Dialog kultur: Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi* (ss. 169–182). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Graczykowska, T. (2014a). Podgburek, łazik, sektant... – leksykalne odzwierciedlenie wrogów państwa radzieckiego na materiale gazety „Trybuna Radziecka” z lat 1927–1938. *Acta Neophilologica*, 16(1), 15–25.
- Graczykowska, T. (2014b). Wpływ języka rosyjskiego na słownictwo wydawanej w dwudziestolecium międzywojennym w ZSRR polskiej prasy (na przykładzie leksyki dotyczącej sfery rolniczej w gazecie „Trybuna Radziecka”). *Poradnik Językowy*, (7), 76–87.
- Grek-Pabisowa, I. (1997). Z historii słowników polsko-rosyjskich i rosyjsko-polskich. W H. Popowska-Taborska (Red.), *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy* (ss. 61–73). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdziarz, B. (2008a). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna mówiona*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdziarz, B. (2008b). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna pisana*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Iwanow, M. (1991). *Pierwszy naród ukarany: Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jonas Baronas (1873). (2016, styczeń 31). W *Wikipedija*. Pobrano z [https://lt.wikipedia.org/wiki/Jonas_Baronas_\(1873\)](https://lt.wikipedia.org/wiki/Jonas_Baronas_(1873))
- Korn, R. (2012). *Geschichte der Wolgadeutschen: Der Lohn für die Treue: Mit einem Auszug aus dem Roman „Im Wolgaland” von Josef Ponten*. Augsburg: Waldemar Weber Verlag.
- Lebioda, T. (2004). *Niemcy rosyjscy w polityce RFN na tle ich znaczenia w Rosji i relacjach niemiecko-rosyjskich w latach 1763–2003*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.
- Łossowski, P. (1985). *Po tej i tamtej stronie Niemna*. Warszawa: Czytelnik.
- Łossowski, P. (1991). *Polska – Litwa: Ostatnie sto lat*. Warszawa: Wydawnictwo Oskar.
- Marszałek, M. (2006). *Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie: Opis dyferencjalny*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

- Mazon, A. (1920). *Lexique de la guerre et de la revolution en Russie (1914–1918)*. Paris: E. Champion.
- Mędelska, J. (1993). *Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Mędelska, J. (2000). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (T. 2: *Lata 1945–1959*). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Mędelska, J. (2004). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (T. 3: *Lata 1960–1979, Cz. 2, Słownictwo, wyrazy*). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Mędelska, J. (2008). Nowe, radzieckie realia odzwierciedlone w moskiewskim słowniku rosyjsko-polskim wydanym w latach 30. ubiegłego wieku. W E. Laskowska & M. Jaracz (Red.), *Język, społeczeństwo, wartości* (ss. 275–285). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 18).
- Mędelska, J. (2010). Skrótwce porewolucyjne w pierwszych radzieckich słownikach dwujęzycznych. *Acta Baltico-Slavica*, 34, 73–88. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2010.006>
- Mędelska, J. (2015a). Czy sierpianka to sarpinka? *Slavia Orientalis*, 64(3), 591–610.
- Mędelska, J. (2015b). Niemcy i Polacy – dwa największe skupiska mniejszościowe w międzywojennym ZSRR. Uwagi o sowietyzacji języków. W K. Dembska & M. Głuszkowski (Red.), *Rosja w dialogu kultur* (T. 1, ss. 320–338). Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Mędelska, J., & Cieszkowski, M. (2011a). Отражение ранних вариантов советских национальных языков в московских русско-иноязычных словарях. *Acta Baltico-Slavica*, 35, 91–108. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2011.008>
- Mędelska, J., & Cieszkowski, M. (2011b). О раннем варианте немецкого советского языка (на материале Русско-немецкого словаря А. Ф. Несслера). *Slavia Orientalis*, 60(2), 253–276.
- Mędelska, J., & Cieszkowski, M. (2012). Pierwsze sowietyzmy w niemieckim współczesnej (na podstawie porewolucyjnego słownika rosyjsko-niemieckiego). W A. Kątny (Red.), *Sprach- und Kulturkontakte in Europas Mitte: Studien zur Slawistik und Germanistik* (ss. 91–111). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Mędelska, J., Cieszkowski, M., & Jankowiak-Rutkowska, M. (2014). О слове Arbuse, одном из первых русизмов в языке российских немцев. *Jazykovedný časopis*, 65(1), 5–21.
- Mędelska, J., Jankowiak-Rutkowska, M., & Cieszkowski, M. (w druku). *Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX wieku* (T. 2: *Tworzenie sowieckiego języka niemieckiego: Na podstawie moskiewskich słowników rosyjsko-niemieckich wydawanych w latach 20. i 30. XX wieku*).
- Mędelska, M., & Marszałek, M. (2000a). Kułak czy gbur? Rozterki twórców polszczyzny radzieckiej. *Przegląd Polonijny*, 26, 119–137.
- Mędelska, M., & Marszałek, M. (2000b). Twórzmy słownik polskiego języka radzieckiego! *Poradnik Językowy*, (8), 38–48.
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2001). Z badań nad językiem Polonii radzieckiej lat 1917–1939. W Ł. Szewczyk & M. Czachorowska (Red.), *Język polski w rozwoju* (ss. 97–109). Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Mędelska, M., & Marszałek, M. (2003). Język polski na Białorusi radzieckiej: Kilka uwag na gorąco. *Acta Baltico-Slavica*, 27, 63–71

- Ochmański, J. (1967). *Historia Litwy*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Sierocka, K. (1968). *Polonia radziecka 1917–1939: Z działalności kulturalnej i literackiej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Sobczak, M. (2013). Wybrane problemy przekładu skrótowców (na podstawie rosyjsko-niemieckiego słownika A. F. Nesslerera). W J. Mędelaska & E. Titarenko (Red.), *Dialog kultur: Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi* (ss. 211–223). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Sobczak, M. (2015). Rosyjskie skrótowce porewolucyjne w dwujęzycznym opisie leksyko-graficznym (rosyjsko-polskim i rosyjsko-niemieckim). W A. Dyszak (Red.), *Linguistica Bidgostiana. Series Nova, 1* (ss. 153–179). Warszawa: BEL Studio.
- Stricker, G. (1997). Rußlanddeutsches Bildungswesen – Von den Anfängen bis 1941. W G. Stricker (Red.), *Deutsche Geschichte im Osten Europa: Rußland* (ss. 419–481). Berlin: Siedler Verlag.
- Wawrzyńczyk, J. (1990). O pewnym źródle dokumentacyjnym słownictwa polskiego. *Poradnik Językowy*, (1), 58–60.
- Wawrzyńczyk, J. (2015). *300 tysięcy czy milion(y)? O stanie zasobów słownictwa polskiego w dniu 31 grudnia 2000 r.* Warszawa: Mila Hoshi.
- Žukas, V. (1998). *Sakalo bendrovė raštams leisti ir platinti, 1924–1940 ir 1943–1944*. Vilnius: VU leidykla.
- Алексеев, М. А., Колпакиди, А. И., & Кочик, В. Я. (2012). *Энциклопедия военной разведки: 1918–1945 гг.* (ss. 442–443). Москва: Кучково поле.
- Баранников, А. (1919). Из наблюдений над развитием русского языка в последние годы. I. Влияние войны и революции на развитие русского языка. *Ученые записки Саратовского государственного университета им. Н. Г. Чернышевского*, 2, 64–84.
- Вавилов, С. И., & Введенский, Б. А. (Red.). (1950). *Большая советская энциклопедия* (Т. 5). Москва: Советская энциклопедия.
- Выготский, С. С. (2003). Д. Н. Ушаков и русская диалектология. *Русская речь*, 6, 79–85.
- Герман, А. (2006). Печать российских немцев. W О. Кубицкая i in. (Red.), *Немцы России: Энциклопедия* (Т. 3, s. 630). Москва: ЭРН.
- Герман, А. А., Иларионова, Т. С., & Плева, И. Р. (2007). *История немцев России: Учебное пособие*. Москва: МСНК-пресс.
- Глотов, А. (1994). Образ советской действительности 30-х годов в польско-русском и русско-польском словаре московского издания 1941 года (моральный и культурный аспекты). W A. Bartoszewicz (Red.), *Polsko-wschodniosłowiańskie powiązania kulturowe, literackie i językowe* (Т. 2: *Językoznawstwo i translatoryka*, ss. 249–255). Olsztyn: Wydawnictwo WSP w Olsztynie.
- Даль, В. И. (1863–1866). *Толковый словарь живого великорусского языка* (Т. 1–4). Санкт-Петербург: Общество любителей Российской словесности.
- Даль, В. И. (1912). *Толковый словарь живого великорусского языка* (Т. 1–4). (И. А. Бодуэн-де-Куртенэ, Red.). Санкт-Петербург: Издательства М. О. Вольф.

- Дубичинский, В. В. (2009). *Лексикография русского языка: Учебное пособие*. Москва: Наука.
- Дубровский, П. П. (1914). *Словарь русского и польского языка* (Т. 1–2). Варшава: Фердинанд Гезик.
- Ефремов, Е. (1911). *Новый полный словарь иностранных слов, вошедших в русский язык*. Москва: т-во А. А. Левенсон.
- Иларионова, Т. (2006). Печать российских немцев. W О. Кубицкая i in. (Red.), *Немцы России: Энциклопедия* (Т. 3, ss. 67–76). Москва: ЭРН.
- Карцевский, С. И. (1923). *Язык, война и революция*. Берлин: Русское универсальное издательство.
- Киселёва, И. (2007). Советский польский язык в России до II Мировой войны. W E. Laskowska & M. Jaracz (Red.), *Język, historia, polityka* (ss. 87–92). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 17).
- Книга памяти. (b.d.). Pobrano 14 lipca 2016, z http://pkk.memo.ru/page%202/KNIGA/N_kn.html
- Кордес, И. Р., & Несслер, А. Ф. (1931). *Учебник немецкого языка* (Cz. 1). Москва: Государственное социально-экономическое издательство.
- Красный, Ротштадт, Юзеф Яковлевич. (b.d.). Хронос. Pobrano 1 lipca 2016, z http://www.hrono.ru/biograf/bio_k/krasnyjuzef.php
- Красный, Ю. (Red.). (1933). *Русско-польский словарь* (65.000 слов, употребляемых в разговорной речи, политике, науке, литературе, технике и военном деле) [RPS-33]. Москва: Советская энциклопедия.
- Маршалэк, М. (2001). Из исследований над советским польским языком (1917–1939). *Zinatniskie Raksti*, 3, 167–173.
- Мещеряков, Н. Л. (Red.). (1928–1931). *Малая советская энциклопедия* (Т. 1–10). Москва: Советская энциклопедия.
- Милютин, А. В. (1999). Формирование газетного языка в условиях билингвизма: На материале газеты „Der Kolonist”. W А. Герман & И. Плева (Red.), *Немцы России в контексте отечественной истории: Общие проблемы и региональные особенности: Материалы международной научной конференции* (Москва, 17–20 сентября 1998 г.) (ss. 82–85). Москва: Готика.
- Мокиенко, В. М., & Никитина, Т. Г. (2005). *Толковый словарь языка Совпедии*. Москва: АСТ Астрель.
- Мэндельска, И., & Янковяк-Рутковска, М. (2011a). О советской версии языка немцев Поволжья, отраженной московским словарем А. Ф. Несслера. W *V Международные Севастопольские Кирилло-Методиевские чтения: Сборник научных работ* (ss. 205–221). Севастополь: Рибест.
- Мэндельска, И., & Янковяк-Рутковска, М. (2011b). О становлении советских версий языков меньшинств СССР, имевших свои родины вне страны советов. W Б. В. Тюркин (Red.), *Текст: филологический, социокультурный, региональный и методический аспекты* (Cz. 2, ss. 179–186). Тольятти: Тольяттинский государственный университет.

- Мэндэльска, И. (2001a). Проблемы исследования послереволюционного варианта польского языка. *Scando-Slavica*, 47, 53–61.
- Мэндэльска, И. (2001b). Советский польский язык как новый объект лингвистических исследований: К постановке вопроса. *Zinatniskie Raksti*, 3, 174–180.
- Мэндэльска, И. (2008). О языке польских меньшинств в СССР в 20-е-30-е годы XX века. В *Вторые Севастопольские Кирилло-Медофодиевские чтения* (ss. 154–161). Севастополь: Рибэст.
- Мэндэльска, И. (2011a). Из исследований ранней советской версии языка немцев Поволжья. В А. К. Гадамский (Red.), *Крымско-Польский сборник научных работ* (Т. 9, ss. 175–182). Симферополь: Универсум.
- Мэндэльска, И. (2011b). Об изучении послереволюционной разновидности советского польского языка. В С. Гжибовский, В. А. Хорев, & М. Волос (Red.), *Русско-польские языковые, литературные и культурные контакты* (ss. 33–44). Москва: Квадрига.
- Мэндэльска, И. (2013). Отбор вокабул для словника первого советского русско-немецкого словаря, составленного А. Ф. Несслером в 1929 г. В Т. А. Яценко і in. (Red.), *Диалог культур: Лингвокультурологическая база гуманитарного образования* (ss. 52–57). Симферополь: Издательство Доля.
- Мэндэльска, И. (2014). Отражение изменений в ранней советской лексике русско-немецкими словарями А. Ф. Несслера (московского издания 1929-го и 1934-го гг.). В Е. Я. Титаренко і in. (Red.), *Теория и технология иноязычного образования: Материалы II (VI) научно-практической конференции, 29–31 октября 2014 г.* (ss. 114–129). Симферополь: Издательство Таврического национального университета.
- Небайкина, А. В. (2005). Функционально-стилистические особенности лексики газет поволжских немцев (на материале газеты „Der Kolonist” 1917–1918 гг.). В А. Я. Минор & Т. Н. Ступина (Red.), *Язык и культура российских немцев: Сборник научных трудов* (Cz. 3, ss. 67–71). Саратов: Научная книга.
- Несслер, А. Ф. (Ułożył). (1929). *Русско-немецкий словарь (40.000 слов, употребляемых в разговорной речи, науке, политике, литературе и технике)* [RNS-29]. Москва: Советская энциклопедия.
- Несслер, А. Ф., & Пише, А. Ю. (1931). *Русско-немецкий словарь*. Москва: Советская энциклопедия.
- Павловский, И. Я. (1923). *Русско-немецкий словарь*. Рига: издание И. Киммеля.
- Потоцкий, Ф. А. (1922). *Словарь польского и русского языка*. Лейпциг: O. Holtzes Nachfolger.
- Селищев, А. М. (1928). *Язык революционной эпохи: Из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926)*. Москва: Работник просвещения.
- Ушаков, Д. Н. (Red.). (1934–1940). *Толковый словарь русского языка* (Т. 1–4). Москва: Советская энциклопедия.
- Фесенко, А., & Фесенко, Т. (1955). *Русский язык при Советах*. Нью-Йорк: Rausen Bros.
- Фишман, В. (b.d.). Тайна немецких словарей. *История словарей: Немецко-русские словари*. Pobrano 1 lipca 2016, z http://www.weltreport.de/artickel_reportage/2008/02/15/woerterbuch/print.html

- Хомутов, Я. С., & Гречанинов, В. И. (1927). *Новый справочный орфографический словарь*. Москва: Я. С. Хомутов.
- Чеботарева, В., & Черказьянова, И. (2004). Образование. W В. Карев i in. (Red.), *Немцы России: Энциклопедия* (Т. 2, s. 684). Москва: ЭРН.

Bibliography (Transliteration)

- Alekseev, M. A., Kolpakidi, A. I., & Kochik, V. I. (2012). *Ėntiklopediia voennoĭ razvedki: 1918–1945 gg.* (pp. 442–443). Moskva: Kuchkovo pole.
- Ananiewa, N. (2007). O polskich gwarach Syberii: Projekt badawczy. *Acta Baltico-Slavica*, 31, 25–32.
- Barannikov, A. (1919). Iz nabliudenii nad razvitiem russkogo iazyka v poslednie gody. I. Vliianie voĭny i revoliutsii na razvitie russkogo iazyka. *Uchenye zapiski Saratovskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. G. Chernyshevskogo*, 2, 64–84.
- Bardach, J. (1988). *O dawnej i niedawnej Litwie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Baronas, J. (1924). *Russko-litovskii slovar'* [RLS-24]. Kaunas: Sakalo Bendrovė.
- Baronas, J. (1933). *Russko-litovskii slovar': Novoe izdanie s udareniiami* [RLS-33]. Kaunas: Sakalo Bendrovė.
- Błaszczak, G. (1992). *Litwa współczesna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brandes, D. (1997). Einwanderung und Entwicklung der Kolonien. In G. Stricker (Ed.), *Deutsche Geschichte im Osten Europa: Russland* (pp. 35–110). Berlin: Siedler Verlag.
- Buchowski, K. (1999). *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918–1940*. Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku.
- Chebotareva, V., & Cherkaz'ianova, I. (2004). Obrazovanie. In V. Karev et al. (Ed.), *Nemtsy Rossii: Ėntiklopediia* (Vol. 2, p. 684). Moskva: ĖRN.
- Dal', V. I. (1863–1866). *Tolkovyĭ slovar' zhivogo velikoruskogo iazyka* (Vols. 1–4). Sankt-Peterburg: Obshchestvo ljubitelei Rossiiskoi slovesnosti.
- Dal', V. I. (1912). *Tolkovyĭ slovar' zhivogo velikoruskogo iazyka* (Vols. 1–4). (I. A. Boduën-de-Kurtené, Ed.). Sankt-Peterburg: Izdatel'stva M. O. Vol'f.
- Doroszewski, W. (1962). *Studia i szkice językoznawcze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubichinskiĭ, V. V. (2009). *Leksikografiia russkogo iazyka: Uchebnoe posobie*. Moskva: Nauka.
- Dubrovskii, P. P. (1914). *Slovar' russkogo i pol'skogo iazyka* (Vols. 1–2). Varshava: Furdinand Gezik.
- Dubrowski, P. (1877). *Dokładny słownik języka ruskiego i polskiego*. Warszawa: Nakład Ferdynanda Hörsick.
- Efremov, E. (1911). *Novyiĭ polnyiĭ slovar' inostrannykh slov, voshedshikh v russkiiĭ iazyk*. Moskva: t-vo A. A. Levenson.
- Fesenko, A., & Fesenko, T. (1955). *Russkiiĭ iazyk pri Sovetakh*. N'iu-Ĭork: Rausen Bros.

- Fishman, V. (n.d.). Таїна немetskikh словареї. *Istoriia slovarėi: Nemetsko-russkie slovari*. Retrieved 1 July 2016, from http://www.weltreport.de/artikkel_reportage/2008/02/15/woerterbuch/print.html
- German, A. (2006). Pechat' rossiiskikh nemtsev. In O. Kubitskaia et al. (Ed.), *Nemtsy Rossii: Ėntsiklopediia* (Vol. 3, p. 630). Moskva: ĖRN.
- German, A. A., Ilarionova, T. S., & Pleve, I. R. (2007). *Istoriia nemtsev Rossii: Uchebnoe posobie*. Moskva: MSNK-press.
- Glotov, A. (1994). Obraz sovetskoї deistvitelnosti 30-kh godov v pol'sko-russkom i russko-pol'skom slovare moskovskogo izdaniia 1941 goda (moral'nyi i kul'turnyi aspekty). In A. Bartoszewicz (Ed.), *Polsko-wschodniosłowiańskie powiązania kulturowe, literackie i językowe* (Vol. 2: *Językoznawstwo i translatoryka*, pp. 249–255). Olsztyn: Wydawnictwo WSP w Olsztynie.
- Graczykowska, T. (2010). Słownik Józefa Krasnego a żywy polski język radziecki w dwudziestolecu międzywojennym (kilka uwag o konkursie ogłoszonym przez „Trybunę Radziecką” w 1930 r.). *Acta Baltico-Slavica*, 34, 89–101. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2010.007>
- Graczykowska, T. (2012). Porewolucyjna, radziecka rzeczywistość odzwierciedlona w nazwach zawodów (na materiale „Trybuny Radzieckiej” z lat 1927–1938; litery A-K). *Slavia Orientalis*, 61(4), 511–531.
- Graczykowska, T. (2013a). „Nieaktualna” leksyka ogólnopolska w dwudziestolecu międzywojennym (na materiale gazety „Trybuna Radziecka” z lat 1927–1938 – litery A-B). *Acta Baltico-Slavica*, 37, 527–541. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2013.036>
- Graczykowska, T. (2013b). Rusycyzmy leksykalne w moskiewskim tygodniku „Trybuna Radziecka” wydawanym w dwudziestolecu międzywojennym (litery E-F). In J. Mędelska & E. Titarenko (Eds.), *Dialog kultur: Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi* (pp. 169–182). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Graczykowska, T. (2014a). Podgburek, łazik, sektant... – leksykalne odzwierciedlenie wrogów państwa radzieckiego na materiale gazety „Trybuna Radziecka” z lat 1927–1938. *Acta Neophilologica*, 16(1), 15–25.
- Graczykowska, T. (2014b). Wpływ języka rosyjskiego na słownictwo wydawanej w dwudziestolecu międzywojennym w ZSRR polskiej prasy (na przykładzie leksyki dotyczącej sfery rolniczej w gazecie „Trybuna Radziecka”). *Poradnik Językowy*, (7), 76–87.
- Grek-Pabisowa, I. (1997). Z historii słowników polsko-rosyjskich i rosyjsko-polskich. In H. Popowska-Taborska (Ed.), *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy* (pp. 61–73). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdziarz, B. (2008a). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna mówiona*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdziarz, B. (2008b). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna pisana*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

- Ilarionova, T. (2006). Pechat' rossiiskikh nemtsev. In O. Kubitskaia et al. (Ed.), *Nemtsy Rossii: Ėntsiklopediia* (Vol. 3, pp. 67–76). Moskva: ĖRN.
- Iwanow, M. (1991). *Pierwszy naród ukarany: Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jonas Baronas (1873). (2016, January 31). In *Vikipedija*. Retrieved from [https://lt.wikipedia.org/wiki/Jonas_Baronas_\(1873\)](https://lt.wikipedia.org/wiki/Jonas_Baronas_(1873))
- Kartsevskii, S. I. (1923). *IAzyk, voına i revoliutsiia*. Berlin: Russkoe universal'noe izdatel'stvo.
- Khomutov, I. S., & Grechaninov, V. I. (1927). *Novyi spravochnyi orfograficheskii slovar'*. Moskva: I. S. Khomutov.
- Kisel'eva, I. (2007). Sovetskiĭ pol'skiĭ iazyk v Rossii do II Mirovoi voĭny. In E. Laskowska & M. Jaracz (Eds.), *Język, historia, polityka* (pp. 87–92). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 17). Księga pamiąti. (n.d.). Retrieved 14 July 2016, from http://pkk.memo.ru/page%202/KNIGA/N_kn.html
- Kordes, I. R., & Nessler, A. F. (1931). *Uchebnyk nemetskogo iazyka* (Pt. 1). Moskva: Gosudarstvennoe sotsial'no-ekonomicheskoe izdatel'stvo.
- Korn, R. (2012). *Geschichte der Wolgadeutschen: Der Lohn für die Treue: Mit einem Auszug aus dem Roman „Im Wolgaland“ von Josef Ponten*. Augsburg: Waldemar Weber Verlag.
- Krasnyi, I. (Ed.). (1933). *Russko-pol'skiĭ slovar' (65.000 slov, upotrebliaemykh v razgovornoĭ rechi, politike, nauke, literature, tekhnike i voennom dele)* [RPS-33]. Moskva: Sovetskaia ěntsiklopediia.
- Krasnyi, Rotshtadt, IUzef IAKovlevich. (n.d.). Khronos. Retrieved 1 July 2016, from http://www.hrono.ru/biograf/bio_k/krasnyjuzef.php
- Lebioda, T. (2004). *Niemcy rosyjscy w polityce RFN na tle ich znaczenia w Rosji i relacjach niemiecko-rosyjskich w latach 1763–2003*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.
- Łossowski, P. (1985). *Po tej i tamtej stronie Niemna*. Warszawa: Czytelnik.
- Łossowski, P. (1991). *Polska – Litwa: Ostatnie sto lat*. Warszawa: Wydawnictwo Oskar.
- Marshall, M. (2001). Iz issledovaniĭ nad sovetskim pol'skim iazykom (1917–1939). *Zinatniskie Raksti*, 3, 167–173.
- Marszałek, M. (2006). *Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie: Opis dyferencjalny*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.
- Mazon, A. (1920). *Lexique de la guerre et de la revolution en Russie (1914–1918)*. Paris: E. Champion.
- Méndel'ska, I. (2001a). Problemy issledovaniia poslerevoliutsionnogo varianta pol'skogo iazyka. *Scando-Slavica*, 47, 53–61.
- Méndel'ska, I. (2001b). Sovetskiĭ pol'skiĭ iazyk kak novyi ob'ekt lingvističeskikh issledovaniĭ: K postanovke voprosa. *Zinatniskie Raksti*, 3, 174–180.
- Méndel'ska, I. (2008). O iazyke pol'skikh men'shinstv v SSSR v 20-e-30-e gody XX veka. In *Vtorye Sevastopol'skie Kirillo-Mefodievskie čteniiia* (pp. 154–161). Sevastopol': Riběst.
- Méndel'ska, I. (2011a). Iz issledovaniĭ rannei sovetskoĭ versii iazyka nemtsev Povolzh'ia. In A. K. Gadomskii (Ed.), *Krymsko-Pol'skiĭ sbornik nauchnykh rabot* (Vol. 9, pp. 175–182). Simferopol': Universum.

- Méndel'ska, I. (2011b). Ob izuchenii poslrevoliutsionnoi raznovidnosti sovetskogo pol'skogo iazyka. In S. Gzhibovskii, V. A. Khorev, & M. Volos (Eds.), *Russko-pol'skie iazykovye, literaturnye i kul'turnye kontakty* (pp. 33–44). Moskva: Kvadriga.
- Méndel'ska, I. (2013). Otbor vokabul dlia slovnika pervogo sovetskogo rusko-nemetskogo slovaria, sostavlenno A. F. Nesslerom v 1929 g. In T. A. IASHchenko et al. (Ed.), *Dialog kul'tur: Lingvokul'turologicheskaiia baza gumanitarnogo obrazovaniia* (pp. 52–57). Simferopol': Izdatel'stvo Dolia.
- Méndel'ska, I. (2014). Otrazhenie izmenenii v rannei sovetskoii leksike rusko-nemetskimi slovariami A. F. Nesslera (moskovskogo izdaniia 1929-go i 1934-go gg.). In E. I. Titarenko et al. (Ed.), *Teoriia i tekhnologiia inoiazynchnogo obrazovaniia: Materialy II (VI) nauchno-prakticheskoi konferentsii, 29–31 oktiabria 2014 g.* (pp. 114–129). Simferopol': Izdatel'stvo Tavricheskogo natsional'nogo universiteta.
- Méndel'ska, I., & IAnkoviak-Rutkovska, M. (2011a). O sovetskoii versii iazyka nemtsev Povolzh'ia, otrazhennoi moskovskim slovarom A. F. Nesslera. In *V Mezhdunarodnye Sevastopol'skie Kirillo-Mefodievskie chteniia: Sbornik nauchnykh rabot* (pp. 205–221). Sevastopol': Ribest.
- Méndel'ska, I., & IAnkoviak-Rutkovska, M. (2011b). O stanovlenii sovetskikh versii iazykov men'shinstv SSSR, imevshikh svoi rodiny vne strany sovetov. In B. V. Tiurkin (Ed.), *Tekst: filologicheskii, sotsiokul'turnyi, regional'nyi i metodicheskii aspekty* (Pt. 2, pp. 179–186). Tol'iatti: Tol'iattinskii gosudarstvennyi universitet.
- Meshcheriakov, N. L. (Ed.). (1928–1931). *Malaia sovetskaia éntsiklopediia* (Vol. 1–10). Moskva: Sovetskaia éntsiklopediia.
- Mędelśka, J. (1993). *Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Mędelśka, J. (2000). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (Vol. 2: *Lata 1945–1959*). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Mędelśka, J. (2004). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (Vol. 3: *Lata 1960–1979, Pt. 2, Słownictwo, wyrazy*). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Mędelśka, J. (2008). Nowe, radzieckie realia odzwierciedlone w moskiewskim słowniku rosyjsko-polskim wydanym w latach 30. ubiegłego wieku. In E. Laskowska & M. Jaracz (Eds.), *Język, społeczeństwo, wartości* (pp. 275–285). Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. (*Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, 18).
- Mędelśka, J. (2010). Skrótownice porewolucyjne w pierwszych radzieckich słownikach dwujęzycznych. *Acta Baltico-Slavica*, 34, 73–88. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2010.006>
- Mędelśka, J. (2015a). Czy sierpianka to sarpinka? *Slavia Orientalis*, 64(3), 591–610.
- Mędelśka, J. (2015b). Niemcy i Polacy – dwa największe skupiska mniejszościowe w międzywojennym ZSRR. Uwagi o sowietyzacji języków. In K. Dembska & M. Głuszkowski (Eds.), *Rosja w dialogu kultur* (Vol. 1, pp. 320–338). Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Mędelśka, J., & Cieszkowski, M. (2011a). Otrazhenie rannikh variantov sovetskikh natsionalnykh iazykov v moskovskikh rusko-inoiazynnykh slovariakh. *Acta Baltico-Slavica*, 35, 91–108. <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2011.008>

- Mędelska, J., & Cieszkowski, M. (2011b). O rannem variante nemetskogo sovetkogo iazyka (na materiale Russko-nemetskogo slovaria A. F. Nesslerera). *Slavia Orientalis*, 60(2), 253–276.
- Mędelska, J., & Cieszkowski, M. (2012). Pierwsze sowietyzmy w niemieczyźnie współczesnej (na podstawie porewolucyjnego słownika rosyjsko-niemieckiego). In A. Kątny (Ed.), *Sprach- und Kulturkontakte in Europas Mitte: Studien zur Slawistik und Germanistik* (pp. 91–111). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Mędelska, J., Cieszkowski, M., & Jankowiak-Rutkowska, M. (2014). O slove Arbuse, odnom iz pervykh rusizmov v iazyke rossiiskikh nemtsev. *Jazykovedny časopis*, 65(1), 5–21.
- Mędelska, J., Jankowiak-Rutkowska, M., & Cieszkowski, M. (in press). *Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX wieku* (Vol. 2: *Tworzenie sowieckiego języka niemieckiego: Na podstawie moskiewskich słowników rosyjsko-niemieckich wydawanych w latach 20. i 30. XX wieku*).
- Mędelska, M., & Marszałek, M. (2000a). Kułak czy gbur? Rozterki twórców polszczyzny radzieckiej. *Przegląd Polonijny*, 26, 119–137.
- Mędelska, M., & Marszałek, M. (2000b). Twórzmy słownik polskiego języka radzieckiego! *Poradnik Językowy*, (8), 38–48.
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2001). Z badań nad językiem Polonii radzieckiej lat 1917–1939. In Ł. Szewczyk & M. Czachorowska (Eds.), *Język polski w rozwoju* (pp. 97–109). Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Mędelska, M., & Marszałek, M. (2003). Język polski na Białorusi radzieckiej: Kilka uwag na gorąco. *Acta Baltico-Slavica*, 27, 63–71
- Miliutina, A. V. (1999). Formirovanie gazetnogo iazyka v usloviakh bilingvizma: Na materiale gazety „Der Kolonist”. In A. German & I. Pleve (Eds.), *Nemtsy Rossii v kontekste otechestvennoï istorii: Obshchie problemy i regional’nye osobennosti: Materialy mezhdunarodnoï nauchnoï konferentsii (Moskva, 17–20 sentiabria 1998 g.)* (pp. 82–85). Moskva: Gotika.
- Mokienko, V. M., & Nikitina, T. G. (2005). *Tolkovyï slovar’ iazyka Sovpedii*. Moskva: AST AStrel’.
- Nebaikina, A. V. (2005). Funktsional’no-stilisticheskie osobennosti leksiki gazet povolzhskikh nemtsev (na materiale gazety „Der Kolonist” 1917–1918 gg.). In A. I. Minor & T. N. Stupina (Eds.), *IAzyk i kul’tura rossiiskikh nemtsev: Sbornik nauchnykh trudov* (Pt. 3, pp. 67–71). Saratov: Nauchnaia kniga.
- Nessler, A. F. (Comp.). (1929). *Russko-nemetskiï slovar’ (40.000 slov, upotrebliaemykh v razgovornoï rechi, nauke, politike, literature i tekhnike)* [RNS-29]. Moskva: Sovetskaia éntsiklopediia.
- Nessler, A. F., & Pishe, A. I. (1931). *Russko-nemetskiï slovar’*. Moskva: Sovetskaia éntsiklopediia.
- Ochmański, J. (1967). *Historia Litwy*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Pavlovskii, I. I. (1923). *Russko-nemetskiï slovar’*. Riga: izdanie I. Kimmelia.
- Pototskiï, F. A. (1922). *Slovar’ pol’skogo i russkogo iazyka*. Leïptsig: O. Holtzes Nachfolger.
- Selishchev, A. M. (1928). *IAzyk revoliutsionnoï épokhi: Iz nabliudenii nad russkim iazykom poslednikh let (1917–1926)*. Moskva: Rabotnik prosveshcheniia.
- Sierocka, K. (1968). *Polonia radziecka 1917–1939: Z działalności kulturalnej i literackiej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Sobczak, M. (2013). Wybrane problemy przekładu skrótowców (na podstawie rosyjsko-niemieckiego słownika A. F. Nesslerera). In J. Mędelśka & E. Titarenko (Eds.), *Dialog kultur: Języki wschodniosłowiańskie w kontakcie z polszczyzną i innymi językami europejskimi* (pp. 211–223). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Sobczak, M. (2015). Rosyjskie skrótowce porewolucyjne w dwujęzycznym opisie leksyko-graficznym (rosyjsko-polskim i rosyjsko-niemieckim). In A. Dyszak (Ed.), *Linguistica Bidgostiana. Series Nova, 1* (pp. 153–179). Warszawa: BEL Studio.
- Stricker, G. (1997). Rußlanddeutsches Bildungswesen – Von den Anfängen bis 1941. In G. Stricker (Ed.), *Deutsche Geschichte im Osten Europa: Rußland* (pp. 419–481). Berlin: Siedler Verlag.
- Ushakov, D. N. (Ed.). (1934–1940). *Tolkovyĭ slovar' russkogo iazyka* (Vols. 1–4). Moskva: Sovetskaia èntsiklopediia.
- Vavilov, S. I., & Vvedenskii, B. A. (Eds.). (1950). *Bol'shaia sovetskaia èntsiklopediia* (Vol. 5). Moskva: Sovetskaia èntsiklopediia.
- Vygotskiĭ, S. S. (2003). D. N. Ushakov i russkaia dialektologiia. *Russkaia rech'*, 6, 79–85.
- Wawrzyńczyk, J. (1990). O pewnym źródle dokumentacyjnym słownictwa polskiego. *Poradnik Językowy*, (1), 58–60.
- Wawrzyńczyk, J. (2015). *300 tysięcy czy milion(y)? O stanie zasobów słownictwa polskiego w dniu 31 grudnia 2000 r.* Warszawa: Mila Hoshi.
- Žukas, V. (1998). *Sakalo bendrovė raštams leisti ir platinėti, 1924–1940 ir 1943–1944*. Vilnius: VU leidykla.

Język rosyjski przełomu lat 20. i 30. XX wieku w krzywym zwierciadle trzech słowników przekładowych

Streszczenie

Autorka porównuje siatki haseł trzech słowników przekładowych: rosyjsko-niemieckiego, rosyjsko-polskiego i rosyjsko-litewskiego. Są to słowniki średniej wielkości, opublikowane na przełomie lat 20. i 30. XX w. Dla ich autorów (Niemiec, Polak, Litwin) rosyjski nie był językiem ojczystym, opanowali go jednak doskonale, spędziwszy część życia w Imperium Rosyjskim i ZSRR.

Badane słowniki powstawały w okresie niebywałego przyrostu nowej leksyki rosyjskiej. Zasoby słownikowe powiększały się szybko z powodu gwałtownych przemian społeczno-politycznych i wywołanych przez nie nowych zjawisk, które należało nazwać, oraz ze względu na towarzyszący im równie dynamiczny postęp naukowo-techniczny, także powodujący znaczny przyrost nowej leksyki. Skalę trudności w konstruowaniu siatek haseł powiększał brak w owym czasie aktualnych słowników definicyjnych języka rosyjskiego. Autorka wykazała, że redaktorzy słownika

rosyjsko-niemieckiego i rosyjsko-polskiego, które ukazały się w Moskwie, obficie włączali leksykę neologiczną: najrozmaitsze sowietyzmy (np. *агитпункт*, *социал-предатель*), słownictwo naukowo-techniczne (*авиация*, *автомобиль*), skrótowce (*нэн*, *Главрепертком*), a także pożyczki z języków narodów ZSRR (*арык*, *аул*). Tymczasem w słowniku rosyjsko-litewskim wydanym w Kownie nie ma żadnego sowietyzmu, żadnego skrótowca, żadnego „radzieckiego” orientalizmu, zaskakująco skromnie jest w nim reprezentowana leksyka naukowo-techniczna (zaledwie kilka procent zasobów umieszczonych w słownikach moskiewskich). Słownik ten zawiera bardzo dużo słownictwa przestarzałego i regionalnego (np. *чаемый*, *чапыжник*), z którego pozostali słownikarze słusznie zrezygnowali.

Badane słowniki prezentują fałszywy obraz słownictwa rosyjskiego lat 20. i 30. XX w. Leksykograf kowieński odzwierciedlił leksykę w znacznym stopniu anachroniczną, przebrzmiałą, z innej, bezpowrotnie minionej epoki, słownikarze moskiewscy zaś nadgorliwie wprowadzali polityczną leksykę neologiczną, nierzadko bardzo świeżą, nieutraloną, „jednodniową”, przeciążając siatki kodem nowej władzy i naruszając proporcje.

Słowa kluczowe: język rosyjski lat 20. i 30. XX w.; wyrażenia hasłowe/translandy w słownikach rosyjsko-innojęzycznych

The Russian language of the 1920s and 1930s in the distorting mirror of the three translational dictionaries

Abstract

The author compares key word entries of three translational dictionaries: Russian-German, Russian-Polish, and Russian-Lithuanian. These are moderately-sized dictionaries published about 1930. For their respective authors (a German, a Pole, and a Lithuanian), Russian was not their native language, and yet they each mastered it wonderfully, having spent part of their lives in the Russian Empire and in the USSR.

The dictionaries studied were compiled in a period of unprecedented growth in new Russian lexis. Lexical resources expanded rapidly due to violent socio-political changes and the new phenomena they brought about that needed to be named, as well as the concomitant, equally dynamic scientific and technical advances, which also caused a substantial increase in new lexis. The level of difficulty in constructing a list of key words was increased by the lack of current Russian definition dictionaries at the time.

The author has shown that the editors of the Russian-German and the Russian-Polish dictionaries, that appeared in Moscow, included abundant neologisms: the

most variegated Sovietisms (e.g., *агитпункт*, *социал-предатель*), scientific and technical vocabulary (*авиация*, *автомобиль*), acronyms (*нэп*, *Главрепертком*), as well as borrowings from the national languages of the USSR (*арык*, *аул*). At the same time, the Russian-Lithuanian dictionary published in Kovno (Kaunas) does not include a single Sovieticism, no acronyms, no “Soviet” orientalism, even a surprisingly modest showing of scientific and technical lexis (merely a few percent of the resources included in the Moscow dictionaries). This dictionary includes numerous archaic and regional vocabulary units (e.g., *чаемый*, *чапыжник*), omitted in the remaining dictionaries.

These dictionaries present a false picture of the Russian vocabulary of the 1920s and 1930s. Whereas the Kovno (Kaunas) lexicographer reflected lexis that was to a large degree anachronic, belonging to another, irrevocably past era, the Moscow lexicographers were overzealous in the inclusion of political neologisms, often quite fresh, impermanent, even “for a day,” overloading the list with the code of the new authorities disproportionately.

Keywords: the Russian language of the 1920s and 1930s; entry words in translational dictionaries: Russian-German, Russian-Polish, Russian-Lithuanian

Correspondence: Jolanta Mędelaska, Kazimierz Wielki University, Bydgoszcz,
e-mail: ryba@medguz.pol.pl

Support of the work: The work was supported by a grant from the Polish National Science Centre (grant no. DEC-2012/05/B/HS2/04104 – The sovietisation of the language of Russian Germans in the second and third decades of the 20th century).

Artykuł powstał w trakcie realizacji projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/05/B/HS2/04104 (*Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX w.*).

Competing interests: The author is a reviewer of this journal, but has not reviewed any texts in this volume.